

Revista d'Olot

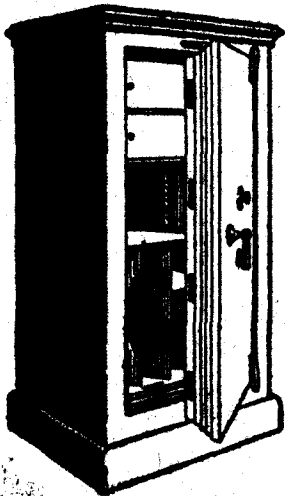
SUMARI

El nostre homenatge a Estanislau Vayreda.—*Dades biogràfiques d'Estanislau Vayreda i Vila.*—*Una nova espècie vayredana*, P. Font i Quer.—*Sempre viva*, Josep M.ª Garganta.—*En Vayreda i l'excursionisme*, Pere Vayreda i Olivas.—*De la correspondència de Estanislau Vayreda a Ramon de Bolós*, Antoni de Bolós.—*L'amor d'Estanislau Vayreda a la Botànica*, Jaume Tenas.—*Vayreda, fitògraf*, M. Garganta i Fàbrega.—*Treballs d'Estanislau Vayreda*, M. G. i F.—*Fragments de l'Excursió botànica al baix Ampurdà*, † Estanislau Vayreda.—*D'ací i d'allà.*—**SUPLEMENT GRÀFIC: Retrats i autògraf d'Estanislau Vayreda.**

ANY I - NÚM. 11.

NOVEMBRE 1926

CAIXES PER A CABALS

D'ACER
IMPERFORABLE

BASCULES

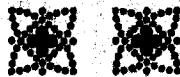
PIBERNAT

BARCELONA
PARLAMENT 9 i 11

PUBLICITAT M. MIR BARÇA

 XOCOLATA

CARRERAS

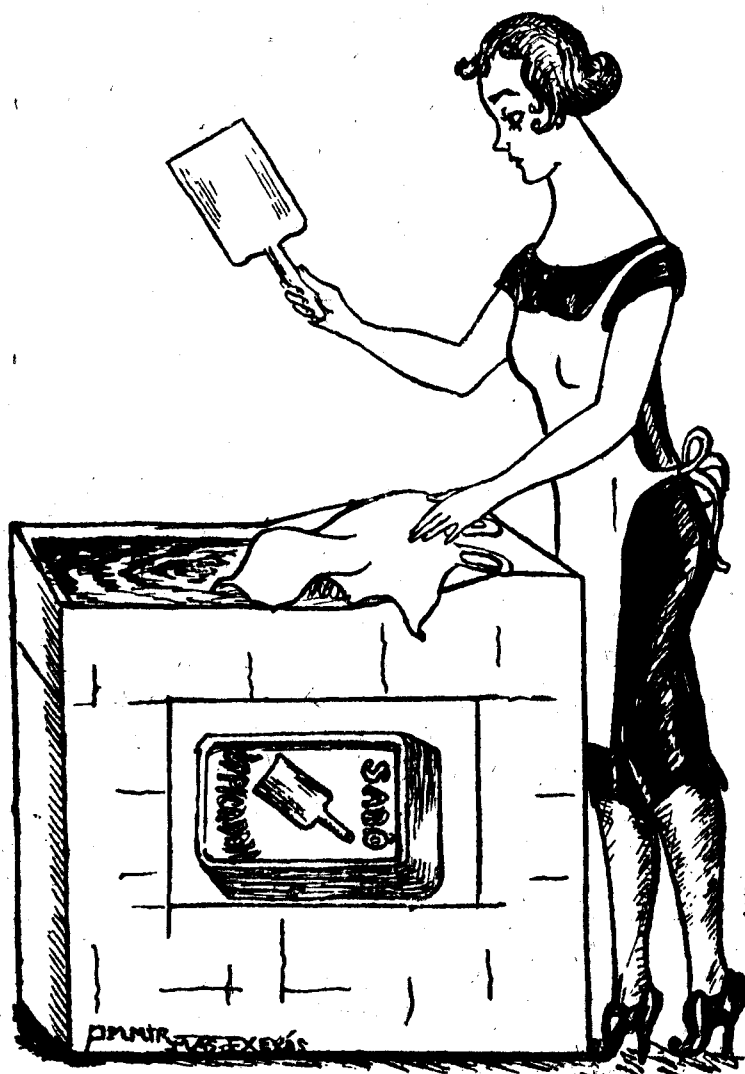
CASA FUNDADA EN 1790

OLOT

Sempre rento la meva roba amb el sabó marca

LA PICADORA

ja que m'he arribat a convèncer de la seva suavitat, finura i economia, tant pel seu preu com per lo bé que neteja i fa que es conservi sempre en bon estat la roba

DE VENDA A TOTS ELS ESTABLIMENTS

REVISTA D'OLOT

PUBLICACIÓ MENSUAL IL·LUSTRADA

Any I	OLOT, Novembre de 1926	Núm. XI.
Subscripció: Olot 1·50 pts. trimestre Espanya 7 pessetes l'any Estranger 9 » » Número solt 60 cèntims		REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ Carrer Nou de Sant Antoni, número 7 No es retornen els originals.

EL NOSTRE HOMENATGE A ESTANISLAU VAYREDA

EL TREBALL, la CONSTANCIA i la VIRTUT, són els tres factors que ens menen cap al camí seguit per tots els homes que, amarats de la fortitut que enclou aquesta bella trilogia, fiten son esforç cap a una de les branques del saber humà i ordenadament, pacientment, recopilen tot ço que dintre la mateixa especialització han trobat fet i n'assoleixen una superació.

Es mercés a l'impuls d'aqueixos temperaments que avença i es perfecciona la humanitat. Conreuar la intel·ligència i servir-se'n per al patrimoni comú, deixant acomplerta una feina de profit, és tasca que honora els homes i les poblacions on nasqueren.

Per això REVISTA D'OLOT es complau, avui, cooperant a la difusió de l'esforç meritíssim que feu l'il·lustre olotí Estanislau Vayreda en sos estudis de Botànica.

Així, alhora que rendim petit tribut en recordança a l'obra del malaguanyat olotí, és nostre desig, ben modest, però sincer, mostrar-lo amb el fi de què serveixi de sanítós estímulo a tots aquells dels nostres coterranis, que, enduts cap a algun daler d'investigació i perfeccionament, no defalleixin davant de temors puerils que sovint fan vacil·lar i aprenquin en la tenacitat perseverant dels qui cercaren i obtingueren un fi desitjat.

DADES BIOGRÀFIQUES D'ESTANISLAU VAYREDA I VILA

SEMBLA que el record d'Estanislau Vayreda s'hagi esvaït entre la pols dels nostres camins i la fumarola de les nostres fàbriques: fa vint-i-cinc anys que deixà d'existir i no hem vist que amb aquest motiu ningú se n'hagi ocupat degudament. No volem que el silenci envolti la seva figura venerable, serem nosaltres els de presentar aquesta flor del verger de les glòries olotines.

Comencem amb unes breus dades biogràfiques extretes, en part, de la biografia que publicà el seu amic íntim l'il·lustre botànic Ramon de Bolós. Nasqué a Olot l'onze de novembre de 1848. Els seus pares eren distingits propietaris. La veu de la natura li parlava quan encara no la podia entendre i no sabé cap on decantar-se, fins que, estudiant farmàcia a la universitat de Barcelona, del 64 al 68, decidí donar la preferència a la botànica. Acabada la carrera es cregué en el deure d'intervenir en la guerra dinàstica que aleshores es desenrotllava, al·listant-se a les files tradicionals. Prestà els seus serveis en els hospitals de Prats de Llussanès i del Soler de Montsolí, on es pogué admirar el seu amor a la causa que defensava, a la ciència i a la professió. Es maridà amb la senyora Josepa Olivas de Noguer, la qual cosa li permeté expansionar les seves aficions a Segaró primerament i més tard a Lladó. Des d'un i altre poble veia créixer la seva fama de botànic. Però no oblidava els altres rams de les ciències naturals com ho mostren alguns dels seus treballs i les esplèndides col·leccions d'ornitologia, entomologia, petrografia i mineralogia que formà. Per últim traslladà la seva residència ací i el 20 de setembre de 1901 moria cristianament, com sempre havia viscut. Les altes corporacions científiques el comptaven entre els seus membres.

Lloem la memòria d'Estanislau Vayreda!

Una nova espècie vayredana

L'AFICIÓ desmesurada a donar nom a les formes vegetals és fruita del nostre temps. Aquella antiga dita *melius est distinguere quam confundere* ara sembla presa al peu de la lletra per molts sistemàtics, la vista dels quals vol ésser tan i tan fina i aguda que lleugeríssimes modificacions morfològiques els menen a proposar noms específics nous. L'afició a la nomenclatura exuberant és fruita del nostre temps i del darrer terç del segle passat. Cal que digui, amb tot, el respecte que mereix de mi la labor de Jordan? Vet aquí una obra seriosa, potser pueril en moltes ocasions, però sempre conseqüència d'un profund estudi analític i d'una documentació copiosa. El que un home voldria és que, per damunt de les últimes conseqüències del mètode analític hi triomfés la jerarquia, que vol dir tant com l'ordre i la claretat.

El sentit jeràrquic mai no el perderen els botànics catalans. Quina correcció sistemàtica, quina pulcritud, quina honestat, les de Costa, per exemple! Un dia em deia l'insigne Carles Pau una frase de Vayreda que expressa son sentit de jerarquia: aquí les espècies que ara són descrites, digué, no passen de la categoria de varietats. No val a pendre-s'ho com a sentència estricta i infal·lible, perquè la raríssima *Polygala* olotina que duu el nom de Vayreda (la *Polygala Vayredae* Costa), una de les espècies més independents del seu gènere, ens ho desmentiria. Però tampoc cal llevar-li mèrit per poc afortunada, car el propi Vayreda denominava una campanula montserratina (la *Campanula Bolosii* Vayreda) que anys abans ja ho havia estat per Roemer i Schultes (amb el nom de *Campanula affinis*), i a mon semblar sense prou independència per a separar-la específicament de la *Campanula speciosa* de Pourret.

Aixeco avui la copa en ocasió d'aquest aniversari a honor del nostre Vayreda i hi vesso el millor vi que guardo en mon celler, i el que, si llevàvem la modèstia a l'apassionat botànic, fóra a ell més grat. Déu faci que no's torni agre amb el temps, ni aiguapoll; que no caigui fins a la trista condició de les espècies que anatematitzà ell mateix.

Seseli Vayredanum, sp. nov.
(Sectio *Euseseli* DC.)

Caulis simplex, rigidus, sulcatus, 30-60 cent. altus, a basi 6-8 mm. crassus, parte inferiore glaber versus apicem pubescens; folia inferiora carnosa, glabra, glauco-pruinosa, quadri-vel tripinnatisecta, segmentis late linearibus, acutis, canaliculatis, media sensim decrescentia, summa ad vaginam pubescentem reducta: rami floriferi a medio vel a basi caulis modo racemoso vel pseudo verticillati orti, 5-10 cent. longi, pubescentes, superiores in apice caulium plus minusve approximati, corymbosi vel subumbellati. Umbellae terminales 3-4 cent. diam; 10-22 radiatae, radiis sulcatis, scabrido-pubescentibus, laterales parvulae, 1.5 cent. diam; e floribus masculis (ovario infecundo) compositae, involucro (in umbellis terminalibus) 8-12 phyllo, phyllis lineari-lanceolatis, acutis, anguste membranaceo-marginatis, pubescentibus, dimidium longitudinem radiorum aequantibus; umbellulae minutae, fructiferae ca. 1 cent. diam., 15-25 radiatae, involucelli phyllis ca. 8 pedicellis longioribus, etiam angustissime albo marginatis. Petala alba, ovato rotundata, acuminata, piculo inflexo, pubescentia, 1 mm. longa; styli divaricati, stylopodio subaequantibus; fructus ellipsoidei, a latere breviter compressi, 3-3.5 mm. long., praecipue ad costas hispiduli.

Hab. in fissuris rupium supra flumen Guadalupe, l. «El Chorro» dicto, circa Gobantes (Prov. Malac.), ubi Gros. d. 17 Julii 1926 invenit.

Aquesta planta recorda pel seu aspecte el *S. Bocconei* de les illes tirrenes, però un conjunt de caràcters de primer ordre l'en allunyen considerablement: la tija, excepte en la base, els ramells florífers, les beïnes foliars, peduncles, pètals i fruits són coberts de pèls simples, unicel·lulars (de mig mil·límetre com a longitud màxima) que donen a la planta un to cendrós; les fulles són dividides molt més finament que en el *Seseli Bocconei*, i les particions últimes són canaliculades; els ramells florífers, que sovint neixen tot al llarg de la tija principal des de vora la base, es disposen comunment de manera verticil·lada i els de dalt de tot formen un corimbe o una mena d'umbel·la; l'involucre plurifoli distingeix també aquesta planta del *S. Bocconei*, així com els radis umbel·lars més curts i les umbel·lules més condensades; peluts són aquí els pètals i els fruits, aquests més curts que els de la planta tirrena. Del *S. ramosissimum* la falta de costelles carpelars secundàries, entre altres caràcters menys essencials, l'en separa també clarament.

P. FONT I QUER

Barcelona 8 de Novembre de 1926

S E M P R E V I V A

Fa vint-i-cinc anys que morí don Estanislau Vayreda.

Fou una diada del mes de Setembre, que la seva ànima franciscana, enamorada de la germana Flor, volà a les regions ultraterrenes, i han volgut les circumstàncies que s'escaigués la seva commemoració dins el Novembre, florit d'oracions i de semprevives.

Si demano un l'oc en la cloenda del fascicle dedicat a la seva memòria, no és, certament, amb el fi d'aquilatar els mèrits de la seva personalitat científica. Amb major motiu que l'insigne Menéndez i Pelayo puc repetir en aquesta ocasió el que deia ell al parlar de l'obra d'un orientalista: *Buena pedantería fuera en un profano el opinar en tales materias*. Aquestes ratlles, doncs, completament externes a la botànica, no tenen altre valor que el d'una postilla marginal.

La posició de l'home de lletres envers una disciplina científica pot recórrer una extensa gama, des de la devoció fervent, fins a la repulsió invencible. La meua respecte de la botànica ha sigut sempre de franca simpatia, fins a l'extrem de que més d'una vegada vaig estar a punt de dedicar-m'hi, sinó amb la febre d'una vocació que en el fons no sentia, amb la íntima complascència d'un dilettantisme espontani.

I tota vegada que un esperit enjogassat—el de Dioscòrides tal volta—ha donat a les meves paraules el to de la confidència, permeteu que n'esgrani un enfilall.

A mitjans del segle passat, amb motiu d'alguna de les revoltes polítiques que trasbalsaren la pàtria, fou confinat a una població d'aquesta comarca un catedràtic de botànica anomenat Jaume Llansó. La circumstància de radicar en aquella vila una part del nostre patrimoni ancestral, va posar-lo en relació amb la meua família,

deixant-hi el record de les seves genialitats i d'una amistat efímera. El senyor Llansó, que més que botànic era un botanòfil, obrí un solc tan lleu en l'història de la ciència que avui el seu nom, àdhuc per els especialistes, és matèria d'erudició. Però si en l'ordre científic no era una notabilitat, era, en canvi, un devot apassionat de les herbes i un propagandista de les llurs excel·lències, fins al punt de que en l'exercici de la seva professió de metge havia arribat a circumscriure quasi exclusivament la seva farmacopea a la matèria mèdica vegetal.

Durava encara el record d'aquell home, que sabia fer amables les herbes, quan el tracte amb altres amics de les plantes avivà les meves simpaties per la branca més bella i més poètica de les ciències naturals.

I així va néixer aquella ombra de vocació.

No pretenia jo invadir el camp vastíssim de la fitografia: aspirava sols al paper de l'iniciat que a estones vagatives esflora les seves voreres i presta de tant en tant el seu concurs a la labor metòdica dels mestres. Però aquell projecte, que se m'oferia com un derivatiu als meus hàbits sedentaris, trobà en ells l'única barrera infranquejable, i no sentint-me amb forces per donar a la botànica tot lo que exigia de mi, vaig renunciar a servir-la.

No havia pres encara aquest determini, quan les circumstàncies me portaren com de la mà a visitar l'eminent botànic don Estanislau Vayreda. Per un amic seu, que ho era també meu, tenia ell notícia dels meus propòsits, i tal volta per això m'acullí no sols amb la correcció que li era pròpia, sino també amb mostres inequívokes de cordialitat.

Feia ja molts anys que coneixia en Vayreda i creia tenir-ne una idea exacta; però des del moment en que la conversa girà sobre ciència m'aparegué com un home distint. Don Estanislau tenia fama, no mal guanyada, d'eixut de paraules; però parlant-li de botànica havia ferit la feia sonora i les frases brollaven com per encant.

No havent pres notes, fóra impossible, retreure ací tot el curs d'aquella sentada; però encara em sembla que veig davant meu la noble figura d'aquell home de barba blanca i ulls fonsos i meditatis. I recordo com anava parlant poc a poc, amb una veu que semblava a voltes premiosa, i com la seva faç austera s'animava per moments i de tant en tant li aletejava un somriure indefinible. Perquè hi ha somriure i somriure, com diu Molière, i el somriure que l'entusiasme íntim posa en el rostre taciturn de l'home de ciència és dels que rarament s'obliden.

He parlat de conversa, i potser no sigui aquesta la paraula justa. El diàleg s'establí, és cert, i fou animat i càlid; però la paraula del mestre el dominà aviat de tal manera, que bé puc dir que vaig escoltar una conferència.

Després de les frases de rigor i d'un d'aquells preliminars en que la conversa sembla vacil·lar abans d'orientar-se, don Estanislau em donà alguns consells pràctics per a herboritzar fructuosament i m'explicà els mètodes en us per a la conservació de les plantes recollides; recordant a propòsit d'això, la seva assistència a una reunió de naturalistes en la qual s'estudiaren els medis de conservar l'herbari d'en Costa. Seguidament va treure un volum del que ell havia format, i me l'ensenyà detingudament, il·lustrant amb comentaris l'exhibició dels exemplars més notables. Al mostrar-me un d'ells, sorgí el tema de la fossilització de les plantes, i el savi botànic, a una senzilla indicació meua, desenrotllà una veritable lliçó de paleontologia vegetal.

En el curs de la sentada vingué a col·locació el nom de don Miguel Colmeiro, qui fruïa aleshores de gran predicament; i en Vayreda sense desconèixer els mèrits del famós botànic galaic, parlà somrient de la seva labor fitogràfica i el retratà amb una sola pinzellada: don Miguel Colmeiro era un botànic d'oficina!

Quan després d'admirar aquell herbari que estofjava tants milers d'espècies, vaig ponderar la magnitud de la seva obra, en Vayreda va parlar-me del futur destí de la seva col·lecció amb paraules que denotaven un cert regust de tristesa. I és natural. Per ineludible que fos, l'idea de separar-se d'aquelles plantes reunides amb tants afans i servades amb tanta cura, l'havia d'impressionar fonament. Ell podia fixar el seu destí inicial, però amb el transcurs del temps, en quines mans caurien? Però hi havia més. En Vayreda era una ànima delicada, i apart la sort que pogués córrer el seu herbari, el punyia un altre temor i així va manifestar-m'ho. Ell, que era un catòlic de fermes conviccions i de vida exemplaríssima, veia amb tristesa que l'impietat prenia les ciències naturals com una arma contra l'Església, i no hauria volgut que aquella col·lecció hagués pogut ser utilitzada per ningú amb fins contraris al dogma. Apreció nobilíssima i en perfecta consonància amb el lema que va inscriure en el seu magnífic herbari i que fou la norma de la seva vida científica: *Ad maiorem Dei gloriam, scientiarumque splendorem.*

Havien passat hores i el mestre no es cansava d'explicar, ni jo d'escoltar-lo; però la tarda setena de primavera s'extingia suaument i la llum rosada del crepuscle senyalava l'instant de la despedida.

Vaig deixar aquella casa combatut per afectes ben diversos, però poc després la meua determinació estava presa. Jo seria un admirador més d'en Vayreda, però no seria ja el seu deixeble. Després d'haver sentit aquell home, que feu de la ciència un sacerdocí, consagrar a la botànica uns lleures de *dilettante* m'hauria semblat una profanació.

JOSEP M.ª GARGANTA

En Vayreda i l'excursionisme

D'UNA banda, l'impuls que sentia En Vayreda envers l'estudi de la naturalesa i, d'altra, la punyida que rebia en son amor propi veient com a part honorífiques excepcions del reialme de Flora, a Catalunya, només en sabien les senderes estrangers tan eminents com els Boessier, Timbal-Lagrave, Willkomm, &, el lliuraren, de jove, a una labor molt activa per tal de conèixer a fons la facies fitogràfica de la nostra terra.

Això el portà, durant una pila d'anys, a viure en íntima comunicació amb les valls i muntanyes de la Catalunya septentrional, delirant-se en deixar-se corpendre per les emocions que li oferia, sovint, l'ample camp de les seves especialitats predilectes, a canvi, moltes vegades, de penoses jornades i dures privacions.

Aquesta força impulsiva que'l mantenia en convivència íntima i continuada amb la naturalesa, és el postulat que'ns donarà raó dels guanys que va obtenir En Vayreda per la Flora catalana i per l'avenç de la Geografia botànica del país, ja que aviat les comarques per ell explorades li lliuren, pròdigues, els seus tresors fitogràfics i les troballes que realitza devenen una bella compensació als seus sacrificis.

A fi de fer conèixer la personalitat científica d'En Vayreda vegem de traçar la seva silueta d'excursionista, la qual cosa constituirà el millor testimoni de la importància que atorgava a la part pràctica de la seva vocació per les ciències naturals.

* * *

El cicle que inscriuen les dates 1864-1872, te per En Vayreda les inquietuts i les sorpreses del neòfit; és aleshores quan cada secret que li descobrien les ciències de la naturalesa portava un nou goig al seu esperit i li desvetllava, cada vegada més, les ganes de descobrir-ne d'altres tot sentint la recança de no posseir prous coneixements que li fossin més entenedor el llenguatge confidencial que li parlaven les muntanyes, camps i prades de la pintoresca terra olotina, breçol de la seva infantesa.

Estudiant de farmàcia, començà les herboritzacions recorrent les valls paisals del Fluvià, les ribes del Llobregat, la plana de Vich i la serralada de Puigsacalm a Vidrà, primer amb mires a fer-ne aplicació a la farmacopea, aviat, però, eixamplant el reduït cercle sense excloure agrupació ni família alguna per tal de conèixer millor les relacions i harmonies que entre elles presenten i, encara, donant preferència a les espècies o famílies d'interès científic de les quals les feia més dignes d'estudi. (1)

L'any 1865 marca el començament de les campanyes excursionistes del botànic amb la troballa d'un híbrid pertanyent al gènere *Verbascum* realitzada a La Cot, el mateix termenal on, l'any 1871, col·lectà una interessant orquídea, ja coneguda del seu predecessor en aquesta mena d'estudis, don Francisco X. de Bolós, sobre la qual, però, els naturalistes no han dit, encara, la última paraula.

* * *

L'any 1871 es fundava a Neufchatel (Suïssa) la «Société Helvétique» l'objecte de la qual era facilitar l'intercanvi de plantes entre'ls seus membres, essent el número d'aquests limitat a cinquanta; En Vayreda s'allista a les seves files i amb En Trémols i En Companyó, (residents a Barcelona) comparteix de grat la feina que suposa la corresponsalia dels botànics qui es beneficiaven de la esmentada societat des de diferents indrets d'Europa.

La reglamentària entrega dels especimens anuals, les *desiderata* que sovint li lliuraven els amics i el natural impuls que sentia per atènyer el major augment de llurs col·leccions, varen ésser motius de primera força perquè En Vayreda conreués, cada dia amb nou daler, el camp engrescador de l'excursionisme.

Es aquest camp, precisament, el que per a l'etapa compresa entre les dates 1873-1883 li reservava les millors sorpreses.

En Vayreda tenia la bona costum—de bella arribada de les seves exploracions científiques—de pendre un full de paper i anotar-hi—a corre-cuita unes vegades, d'altres amb major cura—les impressions recollides durant el trajecte: si més no, feia la llista de les espècies més notables que li havia rendit la recerca.

Aquest fons documental, que'ns ha plaçut de consultar—el qual fa pensar en les memòries d'a bord que solen redactar els navegants—li serví per les aportacions de col·laboració personal que li demanava En Roig i Torres per les planes de la «Crònica científica» (Barcelona) i N'Arabia pel «Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana».

No m'entretindrè pas a reproduir fil per randa els itineraris familiars a l'excursionista en aquestes anyades profitoses, temerós de cansar el llegidor ultrapassant les fites que comporten aquesta mena de treballs, sols faré avinent que, des de les terres ponentines d'El Bergadà i El Lluçanés i des de les Costes de Garraf fins a

(1) Vayreda i Vila: «Plantas de Cataluña», 1.ª serie, p. 1, 2 y 3.

les platjes del litoral emporità, tota la «Catalunya vella» va ésser repetides vegades explorada per En Vayreda en l'ànim del qual, però, exercien sempre preferent atracció les zones menys conegudes del Pirineu i les afraus boscoses de Les Guilleries.

Els guies i bagatjers del país eren sos únics auxiliars, salves comptades ocasions, i, en un ordre inferior, l'eixadell i la cartera d'herboritzar sos companys inseparables.

L'excursió que va fer carenejant el Pirineu l'any 1873, li revelà el *Lithospermum oleaefolium* Lap., planta no citada encara a Catalunya, i la *Gentiana incisiflora* Vayr., una de les espècies crítiques més interessants.

Són dignes d'esment les metòdiques exploracions, realitzades per ell a través de les vessants pirenenques, els estius corresponents als anys 1880, 1881 i 1882, les quals li permeteren aplegar bon material científic per les seves col·leccions, l'una d'elles en companyia dels col·legues llurs, els senyors Trémols, Masferrer i Cuffi; l'altra, també de grata recordació per En Vayreda, tota vegada que va recollir-hi tres espècies noves per la ciència de les flors, la *Rosa Vayredae* Csta., la *Sagina Nuriensis* Vayr., i l'*Echinosperrnum pyrenaicum* Wk. et Vayr.

Demés, no deixen d'ésser ben suggestives les pàgines del diari de ruta on ens conta les incidències a que donà lloc la expedició que va fer envers els Estanys Aparellats i Vallcivera en terres andorranes. Aquesta eixida, en la qual hi esmerçà prop de dos mesos, (1882) li forní copiós material pel museu, entre altres coses, boniques espècies vegetals pròpies de la regió alpina (*Lonicera alpigena*, L. *Primula intricata*, Gr. et G. *Poligonatum verticillatum*, All. *Crocus vernus*, All. *Tulipa Celsiana*, D. C. *Echinaria capitata*, Desf. *Myricaria germanica*, Desv. *Draba nemorosa*, L. *Hieracium glaciale*, Lach. *Anemone narcissiflora*, L. *Plantago alpina*, &), dos ocells molt interessants (*Loxia curvirostra* i *Fringilla alpina*) i la *Limnea fragilis* (1).

Ultra d'aquestes excursions escalà els cims de Miana, Les Salines i Puignenlós (Requesens) va estudiar la flora de les Llacunes i dels estuaris empordanesos, on recollí tres espècies noves per la fitografia catalana. (*Thalictrum angustifolium*, L. *Asparagus tenuifolius*, L.) i deixà explorades les costes orientals del Cap de Creus, les zones lacustres de Banyoles i La Selva, les bancades calcinals de La Trilla de Carbonils i els illots rocosos de Les Medes, sense oblidar-se de saludar, sovint, les localitats clàssiques que feren l'encís dels seus bons temps (les valls d'Olot, Núria i La Cerdanya amb les muntanyes del Montserrat, Bassagoda i la Mare de Déu del Mont).

* * *

A partir de l'any 1881 dolorosos esdeveniments marquen a la vida d'En Vayreda un ritme nou: efecte de les pèrdues atitudides les escames d'una traïdora malaltia van minant-li l'existència; premiosos afers d'ordre pràctic li minyen els lleures que abans omplia conreuant les seves especialitats, això fa que les excursions que tan li plavien sofreixin, ara, llargues traves; impossibilitat de complir els deures reglamentaris renuncia a seguir formant part de la «Société Helvétique».

No obstant lo que deixem manifestar, de temps en temps herboritzava amb profit, compartint les forades que feia amb les tasques més sedentàries que li imposava la ordenació de l'herbari, que ja començava de donar-li goig.

Entre altres hem d'esmentar el viatge que realitzà l'any que deixem apuntat per terres del reialme de València i a través de diverses comarques del centre d'Espanya. Demés les jornades estivals passades a Cadaqués, Empúries i a altres llocs del litoral empordanés li permetien complementar les dades que ja posseïa sobre la flòrula de aquelles localitats respectives.

Sobre tot és característica de la etapa que ara s'escau d'haver de comentar (1881-1901) la cura que posà En Vayreda a establir jardins botànics a Sagaró i Lladó, factors ben estimables per la consegüent documentació de les seves observacions fitogràfiques complementàries. (2)

Gairebé totes les expedicions realitzades en aquest període anaven encaminades a obtenir material d'aclimatació pels esmentats jardins experimental-.

D'aquesta darrera temporada els seus fills podem testimoniar-ne personalment les incidències car sovint li servíem d'auxiliars en les seves exploracions periòdiques; són d'aquells temps les jornades esmerçades en herboritzar per les comes i senderons del Puigsestela, entre Olot i Sant Joan de les Abadesses; per entre els conglomerats del Montserrat, d'on portàrem bona collita d'exemplars de la *Saxifraga catalaunica*, Boiss. et Reut.; pels faldars litorals de les muntanyes de Tossa, les ombrívoles castanyedes de La Cevana, envers La Bajol, els cimboris orientals de Sant Pere de Roda, les valls frescoies del Freser, els àrits turons del Montgrí i les costes assolides on habiten el *Chamaerops* i la mauritana *Euphorbia dendroides*, L.

L'any 1896, amb motiu d'haver estat nomenat jutge del tribunal d'oposicions a la càtedra d'Organografia vegetal de la universitat de Madrid, explorà les immediacions d'aquella vila, visità els encontorns de Ciudad Real i es detingué a herboritzar per Alhama de Aragón.

(1) Memòries inèdites.

(2) «Crònica Científica». Tomos XII y XIV; Núms. 292 y 338: (10 de Marzo de 1889 y 10 de 1891)

Darrerament desitjós de conèixer quecom de les comarques meridionals de Catalunya, amb el seu fill Joaquim, dedicà una visita d'estudi a les serres del Priorat. pujà als pics de La Mola i recorregué vàries localitats de la susdita encontrada.

* * *

Cree haver exposat lo que calia per deduir l'abast de la labor realitzada pelmeu naturalista.

En èll sobressurten dues notes, les quals completant-se mutuament ens donen explicada la fe que va posar en aquella obra i com va superar tots quants obstacles li sortien al pas. Un dels més poderosos auxiliars de la seva activitat va ésser l'auto-suggestió que es produïa en el seu ànim sempre que dintre el camp de les ciències naturals se li oferien objectes, al seu entendre, dignes d'estudi. Sovint era aquella suggestió de prou intensitat per lliurar-lo indefens a la gola de paoroses contingències; per documentar aquest aspecte de la seva personalitat n'hi haurà prou evocant el fet que li ocorregué en plena guerra civil quant, sota Castellar d'En Hue, trobant-se agregat a la secció d'ambulància sanitària de les forces carlines que per allà operaven, mentre els seus camarades es replegaven precipitadament emposos per l'avenç insistent del adversari, ell, agè a çò que passava, recollia d'entre unes clapas de neu uns exemplars del *Bulbocodium vernum* L.; la intervenció oportuna dels companys el lliuraren segurament d'un contratemps lamentable.

Així mateix Festiu de l'any 1897 volent—des de la Vall de Ribes on érem instal·lats—repetir la exploració al llegendari Puig de Sant Amans, adalerat en cerca de preades espècies, era ja molt avançada la tarda quan s'adonà del regular trajecte que li mancava recorre per reintegrar-se al sojorn estival que havíem escollit; la boira li barrà les senderes, fent-lo presoner de la muntanya i obligant-lo a passar-hi la nit sense refacció de cap mena. La Providència, però, li oferí una balma avinent per defugir quecom els efectes nocius de la serena en aquelles alteroses cingleres.

Després d'una nit d'esglai, l'endemà ens contava—completament afònic, però amb perfecta equanimitat d'espirit—les notes més sortints de aquelles hores passades a l'abric de la caborea que li salvà la vida.

Aqueixa intensitat de l'interés que li desveïllava l'estudi de la naturalesa troba un bell complement en les seves dots d'observador; no cal sinó recordar les deduccions que formula en diversos llocs dels escrits que ha deixat referents a geografia botànica per haver el convenciment de la afirmació anterior.

Així, compara l'Empordà amb la Cerdanya (la diferència de nivell de les quals resulta ésser de prop de mil metres) i una vegada ha lograt observar en les dues planes mes espècies vegetals àvides de llum i d'aire—que no es manifesten en cap de les zones intermitges descobreix el nexè d'ordre biològic que hi ha establert entre les dues allunyades comarques. (1)

L'àrea de disseminació del *Pinus silvestris* L., estesa fins als repeus darrers de la Mare de Déu del Mont i les mutacions que sofreix la tal conífera en devallar els graons fixats al seu *habitat* normal el porta a deduir-ne el desdoblament del tipus en una varietat—filla de l'ambient més temperat que la envolta—la qual proposa sigui dita *n. olivícola*. (2)

Visitant les fímites boscànies de Recasens troba que les espècies característiques dels cims pirenenics, en aqueixa serralada oriental, baixen a notable distància dels nivells que els són normals sens dubte afavorits per l'ombradiu dels arbres i la humitat que els presta el bosc. (3)

Finalment la excursió practicada devés la zona mitjana del Fluvià, (Coll del Portell) li revela el caràcter que ofereixen les conques hidrogràfiques obertes a les contraposades influències de les zones veïnes, la muntanya i el litoral. (4)

* * *

Corolari de les pràctiques excursionistes que caracteritzen l'obra d'En Vayreda són les monografies locals que deixà escrites.

I bé; aquestes flòrules monogràfiques referents a la vall de Núria, la Mare de Déu del Mont, la muntanya de Montserrat i la comarca olotina inèdites les dues últimes—ens diuen prou clar com sabé aprofitar-se En Vayreda de les normes preceptives que li donà En Costa, el sabí qui havia fet l'elogi de la Geografia botànica amb aquests termes: «las Floras locales, con sus numerosos datos y las apreciaciones que de ellas derivan, constituyen el más sólido fundamento de la Botánica Geográfica, de esa ciencia que, en unión con la Geología y más aún con la Paleontología, está llamada a resolver los más grandes problemas de la ciencia». (5)

PERE VAYREDA I OLIVAS

(1) E. Vayreda y Vila. "Nuevos Apuntes para la Flora catalana", pàg. 2.

(2) id. id. "Plantas de Cataluña" part inèdita de la 3.ª sèrie fol. 191.

(4) Memòries inèdites.

(5) Crón. Cient. Tom. V, núm. 119.—25 Novem. 1882.

(6) "Sesión solemne dedicada a honrar la memoria del esclarecido botánico Ilmo. Sr. D. Antonio Cipriano Costa" & p. 15. B. A. de C. de Barcelona.—p.

De la correspondència de Estanislau Vayreda a Ramon de Bolòs

L'AMISTAT amb que foren lligats Estanislau Vayreda i el meu pare, amiatat que més tard fou afermada per lligam familiar, motivà una llarga correspondència entre ells dos versant principalment sobre el tema dels seus comuns estudis científics. He pogut recollir un plec de les cartes que el gran botànic dirigí al meu pare, (anys 1875-1880) i penso en el present treball repassar el seu contingut anotant les més interessants aclaracions d'ordre científic o biogràfic que elles aporten.

La més antiga d'elles és adreçada des de Monsoli al peu del Montseny, hospital de sang del exèrcit carlí, en data de 15 de Juliol de 1875. El meu pare era a l'hospital carlí de Camprodon. En aquella carta es parla de les excursions que Vayreda feu durant aquell any de la guerra. A mitjans de Juny pujà al Montseny, on fou atrapat per la pluja i la boira, a pesar del qual visità Santa Fè, les Agudes, Matagalls, etc., deduint amb sorpresa que la seva vegetació te més semblança amb la pirenenca oriental del que es dedueix de la primera edició del catàleg de Costa. Hi posa aquest comentari: «A la veritat creia que los barceloneses tenian más estudiada aquella montaña». Anota les principals plantes trobades. Més tard va a Collsacabra, d'on cita també les plantes importants, junt amb algunes de Monsoli.

A Collsacabra hi va anar a cercar la Belladona per a ús de les farmàcies militars carlines; n'aportà una arroba i mitja, amb la qual preparà molt bon extracte i alcoholatur, dels que farà part a l'hospital de Camprodon. Anuncia que anirà a Ciuret per recollir algunes plantes interessants i per l'agost tornarà al Montseny. Ni la disciplina militar, ni les circumstàncies bèl·liques, es veu, no li privaven gaire la seva llibertat d'acció.

El 17 d'agost de 1876, acabada ja la guerra i casat de poc, després de parlar de les excursions fetes pel meu pare i per Jaume Pujoi, i demanar exemplars per a incloure en les reparticions de la Societat Barcelonesa, citant les troballes del meu pare a Camprodon (*Geranium Phœum*, *Ribes alpinum*, *Eriophorum angustifolium*), parla de la seva nova estada a Segaró. «Desde que estoy por aquí no he podido entregarme aun de una manera satisfactoria a la exploración de este país, ya por tener que atender a las obligaciones de mi nuevo estado, ya por ser también la estación muy rigurosa...» No deixa, però, de citar sis o set espècies interessants que ha trobat. Després diu: Tengo ya reunido aquí lo de Olot y Camprodon, con lo que llené un carro sin lo de Vianya, que todavía no he recogido».

Una carta sense data demana al meu pare li proporcioni exemplars de *Onosma echioides* de Montagut, per tal d'enviar-los a la Societat Helvètica a petició de Mr. Jacob per resoldre els dubtes dels botànics sobre aquest gènere, per estar confoses amb la dita espècie, la *O. pyrenaica* i a *O. stellulatum* i altres encar. Menciona també el seu desig d'anar a Baget per recollir «aquella *Polygala* en fruto, la que es especie nueva y acaba de dedicarme el Sr. Costa».

En 24 de Març de 1878, des de Segaró dona detalls del lloc on havia trobat a Olot la *Moricandia arvensis*. També sobre el lloc on es troba turba a Vianya. Anuncia que en els seus estudis d'hivern ha trobat moltes plantes ignorades en el seu herbari. En cita vàries. Anuncia haver descrit amb el nom de *pyrenaicum* l'*Allium* que el Sr. Costa havia nomenat *controversum* trobat a Sant Aniol, i que no cal dubtar és espècie nova, havent-s'en ja convençut el Sr. Costa. Pregunta si el besavi Francesc Bolòs, havia trobat la dita planta, per tal de dedicar-la-hi. Anuncia demés la descripció d'un Orchis amb el nom d'*O. parviflora*.

En altra carta sense data, que probablement és d'abril de 1878, anuncia que el Sr. Costa ha inclòs en el volum relligat de la seva *Introducción a la Flora de Cataluña*, junt amb el Suplement i algunes adicions, les seves dues noves espècies «*Allium pyrenaicum* i *Orchis ecalcarata* el orchis de

fl. pequeña; el se ha decidido por este nombre y no *parviflora* por presentar el notable caracter de carecer de espolón».

En una carta sense data s'ocupa de la correcció d'una obra del comú amic Morer de Camprodón, sobre la història de la dita vila. Ell hi aportà dades botàniques i ofereix les que té recollides sobre la fauna.

Preparant-se per la publicació de les seves obres, prepara els dibuixos de les plantes noves. Aquests dibuixos, els hi feien els seus germans, especialment En Marian. D'una carta sense data, es dedueix que havia encarregat al meu pare proporcionés l'*Orchis ecalcarata* al seu germà, per tal de fer-ne el dibuix. Però circumstàncies desgraciades que no s'esmenten no permeteren dur-lo a terme. Li dóna perquè no es pot fer altra cosa que esperar un any més. Intenta aprofitar els dibuixos mediocres obtinguts, enviant-los al gravador amb explicacions per millorar-los. Ell volia enviar-lo junt amb el dibuix de la *Silene crassicaulis* que li acabava de dibuixar el seu germà Marian.

En 18 d'Agost de 1878, de tornada de Sant Hilari, comunica la troballa de la *Inula Vallantii* i *Holeus mollis*; va anar al Montseny, i parla d'una rosa trobada en fruit al pic de les Agudes que no havia vist en les dues vegades que hi havia estat, ni florida ni granada. Està entre la *mollis* i l'*alpina*. (1)

En 12 de Setembre de 1878, parla d'aprofitar una anada a Olot, per a revisar un xic l'Herbari Francesc Bolós, i fer dibuixar als seus germans Joaquim o Marian els *Ophrys* nous que hi ha i publicar els gravats als Anals d'Història Natural de Madrid. Pensa utilitzar aquesta publicació per quant a la *Revista de Girona* no els és possible de fer tirada apart.

En 9 de febrer de 1879, felicita el meu pare per la troballa del molar gegantí, del qual havia publicat una nota en el volum III de les Memòries de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques 1879, (2), i que espera poder veure.

Parla de la seva obsessió, els gravats per a les publicacions dels seus treballs. En una pròxima anada a Olot vol adelantar els que li estan demanant, i pensa fer el de la *Polygala Vayredae* sobre la planta viva. El gravat del *Lithospermum olcaefolium*, que ha rebut de prova, resulta innalçorable en quan a treball de litògraf; sols ha degut fer esmenar algunes impropietats científiques.

La carta del 14 d'Abril de 1879, és plena de notes interessants. Comença recordant al meu pare que vagi a recollir la *Polygala Vayredae* per a fer-ne un dibuix, i li dóna tota mena d'instruccions sobre la manera d'escolir els exemplars i conservar-los. Després parla del *Dictamnus* d'Olot el qual millor estudiat i consultats els *Icones* de Reichembach i exemplars típics, creu no discrepa gaire del tipus. El que més s'en separa és el de Montsant que s'aproxima llunyament al *D. albus b. obtusiflorus*. (3)

Parla després de que s'ha cerciorat d'una *Campanula* nova que tenia confosa amb la *C. speciosa* però que dista molt de ser-ho: «se parece un tanto a la *C. medium* però la separan de ella diferencias notables como tener 3 estigmas en lugar de 5, etc. etc. Esta la quiero dedicar a tu abuelo; la he hallado en los Pirineos, Bassegoda y Montserrat. Si fuera posible hallarla en flor desearia se grabase. Estas y otras especies criticas las tengo enviadas a Bòssier pidiéndole diga su parecer». Parla d'excursions que pensa fer a la costa de Malgrat, i confins de la província de Girona, altra a l'Ampurdà i Pirineus Marítics.

En carta de 20 de Juny de 1879, parla d'haver rebut una prova del gravat del *Orchis Laurentina* i de que l'insten a enviar desseguida una part de l'original. Prega al meu pare, digui a Josep Saderra, que es veu era el seu corrector d'estil, que si no té temps de copiar el treball li envii amb les indicacions convenients.

El dibuix del *O. ecalcarata*, no pot avançar; l'ha rebut però és incomplet.

(1) Amb el nom de "Rosa mollis" va consignada en «Plantas Notables de Cataluña».

(2) Aquest molar fòsil probablement de Mastodont, l'he cercat inutilment en les col·leccions del meu pare com també en el Museu de Francesc Bolós en la casa pairal. És molt particular que jo no sentís a parlar mai al meu pare d'aquest exemplar ni d'aquesta troballa.

(3) Això és un avanç a la nota sobre aquesta planta de «Plantas Notables de Cataluña», en la qual preveu ja l'independència de l'espècie de Montsant, nota que ha donat peu a Font i Quer per a reconèixer que es tracta del *D. hispanicus* Webb.

Dóna compte de l'excursió a Castelló, i les troballes de flora aquàtica que hi feu. *Nymphaea alba*, *Butomus umbellatus*, *Sagittaria Sagittæfolia*, *Thalictrum angustifolium*, *Oenanthe fistulosa* i *Trapa natans*, els fruits de la qual erissats de pues, amb el nom de *cadells*, són temuts dels pescadors, puix s'els planten als peus.

Una carta de 8 de desembre de 1879, és escrita en català, mes el seu contingut és agè a la botànica, excepte l'explicació que fa de l'operació de «fornejar» els paquets de plantes amb el fi de matar les larves dels insectes devoradors. Es d'aquest fragment que donem el facsimil.

En la carta de 30 de Març de 1880 parla d'enviar a *Crònica Científica* la ressenya d'una excursió al Montseny, l'original de la qual tenia Josep Saderra per a corretgir-lo, i encarrega li sigui demanat. Anuncia la vinguda a Olot per la primavera, amb la intenció de recollir l'*Orchis ecalcarata* i fer lo dibuixar. Aquesta planta que ell tant volia veure gravada, semblava oposar una resistència passiva als seus designis. Circumstàncies fortuites no li permeteren veure-ho mai. També quedà frustrat l'interès que per ella tenia, en evidenciar-se la seva identitat amb l'*Aceras densiflora* Boiss. (*Orchis intacta*, Link) com ho reconegué éll mateix en esmenar damunt el seu exemplar de la «*Botànica Descriptiva*» de Lázaro Ibiza, aquell nom, substituint-lo per *Aceras densiflora* Boiss. En la mateixa carta anuncia una sèrie d'excursions: a Agullana, Campmany i Les Salines pel Maig; a Ntra. Sra. del Fau, Custoges i Cabrenys pel juny, i a Núria i Cerdanya pel Juliol i Agost.

* * *

La correspondència segurament devia seguir fins a la fi de la seva vida, però el cert és que no me n'ha pervingut cap altra lletra posterior al 1880.

La cosa més interessant que s'entreveu en les cartes de Vayreda és la seva labor incansable, i la fe i fermesa en l'obra de la coneixença de la Natura, que el troba sempre a punt per a realitzar els grans sacrificis de les seves excursions i fins per a passar perills d'importància, per tal d'aportar nova llum en l'ordre dels fets naturals.

ANTONI DE BOLÓS

Olot, Octubre 1926.

L'AMOR D'ESTANISLAU VAYREDA A LA BOTANICA

En aquest nombre d'homenatge a Estanislau Vayreda m'és molt grat mostrar, tant sols sigui per mitjà de quatre ratlles, l'admiració que sempre he sentit per ell i per la seva obra, puix si d'ell vivent no en tinc cap recordança, mantes vegades mentalment l'he vist en explorar els volums del seu Herbari superb.

Sols un amor fortíssim com el d'En Vayreda a la ciència de les plantes, pot aplegar un Herbari com el seu de tant interès, que suposa un treball immens en la recerca, estudi, i catalogació de la Flora; i és que aquell amor feia, que En Vayreda cada dia anés superant-se més i més. Amor que li feia oblidar tot alló que l'enroïllava, fent-lo viure sol amb les seves *manies*, com deia la gent, *manies* que li feien les penalitats més sofridores i les alegries més intenses, quan en les recerques podia recollir exemplars formosos per la seva col·lecció. Penalitats com les que passà, entre altres, en aquelles hores de nit, agafat per la fosca en un relleix de cinglera del Toi de les Valls, camí de Monàs, apenes dormint, guardant-se del relleix de la nit fent un fogueró amb els troncs secs del *Lythospermum oleaefolium*, a la recerca del qual anava. (1). Hores d'alegria com quan el dia de Sant Antoni de 1871 retrobà el bell *Ophrys Monorchis* de Bolós, per Vayreda novament estudiat i apel·lat *Ophrys asiifera*.

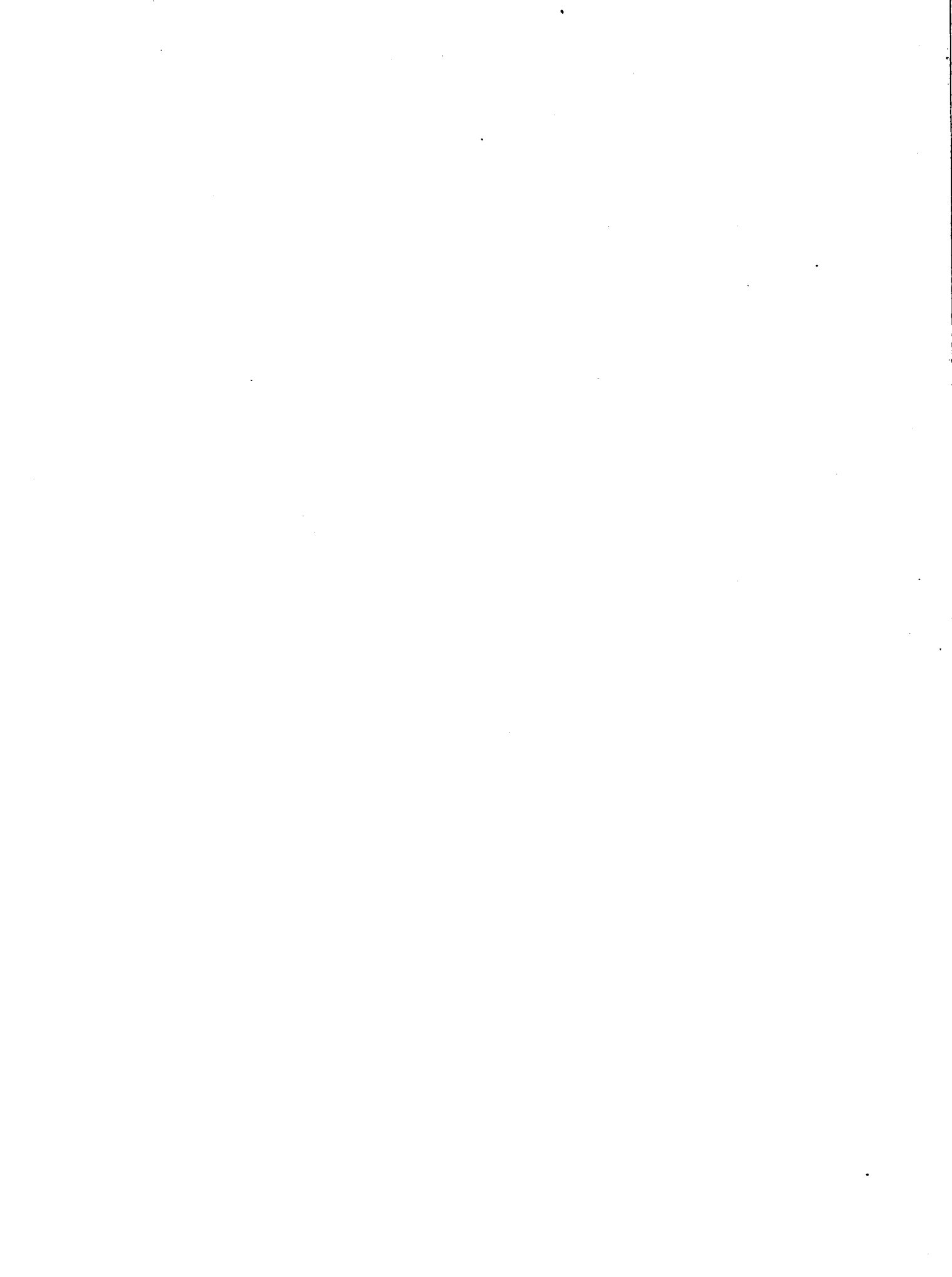
(1) Plantas de Cataluña, pàg. 549

Crech molt be que't degressos partidien a lo
lo mal temps que't va ntiu' a' Desonins
si no presque un ven que tan comu' la
humitat per la terra, jo ai care ma-
teix me haurien partidiat si no podien
venir may el sol y molts dies cani un
no podien treballar dintre de casa per
poca llum. Los instruments meteorologichs
fexen grans moviments, lo barometre va
caubent a l'ho a hon may lo habien vist.
Ja he acabat la operacio de fernejer los
paquets de duplicats a hon me feyan
estragar los diferents insectes que devoran
las plantas y crech aisa donat excellent
resultats y aisa trovat un medi de domina-
la de vantadora glosa dels meus murs. Las
larvas quedan sustidas com un botego sens
nifis de triment las plantas.
Tota aqueixa familia te agracies tas salutari-
vions, encasseyantme te las toms afectuosos
per tus ^{de mes familiar}
y en especial rebles del teu verbador mich y ll

E. Vayreda

UN AUTÓGRAF D'ESTANISLAU VAYREDA

FRAGMENT DE LA CORRESPONDÈNCIA DEL SABI BOTÀNIC AMB EL CULTE FARMACÈUTIC
OLOTÍ, RAMON DE BOLÓS

Quantes vegades, abans d'anar jo als Pirineus, al regirar els volums on En Vayreda tenia els *Ranunculus*, *Adonis*, *Primules*, *Gencianes*, *Sedums*, sentia com una anyorança de poder-les posseir recollides per les meves pròpies mans. I, quan al cim de les muntanyes per primera vegada les collia, un sentiment de recordança i admiració per ell mai hi mancava.

L'amor que tenia per la ciència era gran, sols era superat per aquell altre amor simbolitzat en el *Ad majorem Dei gloriam*, inscrit en el fris del moble que tanca la seva valuosa obra.

JAUME TENAS

VAYREDA, FITÒGRAF

HONORAR els fills il·lustres de la nostra ciutat, és una de les més belles tasques que podem emprendre. D'ençà que es publica aquesta revista, no s'havia presentat encara cap ocasió tan avinent com la que hi ha per a ocupar-se de l'insigne botànic Estanislau Vayreda, ja que enguany s'escau el vint i-cinquè aniversari del seu traspàs.

Els olotins han llegit justos elogis dels seus germans Joaquim i Marian, però no tenen un concepte exacte de qui era en Vayreda botànic, perquè s'ha estat avar en retre-li justícia. Potser aquest fet hagi estat motivat per la convicció de què els científics són homes eixarreïts com algú ha pretès. Hi ha qui s'imagina que el naturalista és un ésser materialitzat que davant dels més superbs encants de la natura no experimenta cap emoció perquè està despul·lat de tot sentimentalisme. Res més lluny d'això: la mitologia, que ha informat en part gens menyspreable la literatura, ha estat un avenc que els botànics han explorat per a la seva nomenclatura i n'han sortit lliurant una sèrie de noms com són els genèrics *Adonis*, *Nymphaea*, *Parnassia*, *Dianthus*, *Dryas*, *Heracleum*, *Asclepias*, *Atropa*, *Daphne*, *Cypripedium*, *Nayas*, *Posidonia* i *Eleusine*, precisament perquè estan compenetrats amb tot el que representa sentiment i elevació d'esperit; el botànic Montserrat i Archs, distreguent els seus lleures en el terrer literari, ens recorda Buffon, mestre d'estil, sentant càtedra d'història natural. Podriem prodigar els exemples per a palesar l'interès que prenen els que s'ocupen principalment en les ciències d'observació per les altres manifestacions espirituals i per a demostrar amb tota diafanitat per quina via el naturalista s'introdueix en l'estudi de la ciència, però parlem d'un cas concret i només ens cal constatar que a Vayreda des de la seva infantesa un impuls irresistible li féu sentir per la natura un amor que no sabia comprendre, que es traduïa en una delectança que el tenia moltes hores contemplant els objectes que a la seva vista oferien les muntanyes, els camps i les prades, quan no podia somniar que la ciència estudiant-los els hagués donat nom, els hagués reunit en agrupaments, classificant-los en espècies, gèneres i famílies. En aquestes hores vagaroses i idíl·liques es plasmava la seva vocació; llavors aprendria de la gent de la terra els noms vulgars, la correspondència científica dels quals curiosament establí.

Vayreda no era un autodidacte, ni un solitari. Deixeble d'Antoni Cebrià Costa, que aconseguí promoure el moviment més important que hem tingut en botànica, el reconeixia per Nestor i l'unia amb els altres seguidors d'aquell vertader mestre el vincle de l'amistat.

Les comarques que estudià ja havien estat visitades pels botànics, més no per això la seva aportació a la rica flora catalana deixa d'ésser considerable, és autor de més d'un centenar de formes. Donà a conèixer les següents espècies:

Sagina Nuriensis Vayr.
Seseli? pyreneum Vayr.
Leucanthemum fontanum Vayr.
Lappa uniflora Vayr. ?
Campanula Bolosii Vayr.

Gentiana incisiflora Vayr.
Echinosperrum pyrenaicum WK. et Vayr.
Micromeria catalaunica Vayr ?
Allium pyrenaicum Csta. et Vayr.
Orchis ecalcarata Csta. et Vayr.
Ophrys asilifera Vayr.

L'abundància de *tipus* dóna a l'herbari Vayreda una vàlua enorme. Conté el producte de les seves herboritzacions i les plantes que li proporcionaren els canvis amb botànics de tots indrets—els de la *Société Helvétique d'Histoire Naturelle* particularment—formant un conjunt de 20 a 25 000.

Els seus treballs científics (dels quals donem una relació apart) són indispensables pels que volen conèixer directament els resultats de les seves exploracions. L'obra *Plantas de Cataluña* hauria estat 'per nosaltres la preferida; és el primer fascicle de la que es proposava publicar, el treball de revisió del seu herbari amb aquella finor que solament tenen els botànics de primera fila. Hi manquen les diagnosis de les espècies *Seseli pyreneum*, *Leucanthemum fontanum* i *Lappa uniflora*, que indica per primera vegada, no poguent per això considerar-se, amb un criteri correcte, com publicades vàlidament. Si hagués vist la llum en vida de l'autor les diagnosis hi serien i deixaria encara millor impressió.

Vayreda volia quelcom més que les plantes mortes que els fitògrafs vivifiquen amb la seva mirada, tenia la pruija de contemplar els tresors de la nostra flora en plenes funcions vitals, per això establí a Lladó un dels pocs jardins botànics que hem tingut a Catalunya, en el qual aclimatà prop de 350 espècies; d'Olot, Montserrat i l'Empordà moltes d'elles. Aquest jardí surt i es manté de la iniciativa privada, com el de Clifort, com el de Salvador.

No podia pas veure's privat de la recompensa que més estima el botànic. Costa, el catalogador de la nostra flora, i els experts i infadigables Willkom, Arvet-Touvet, Leresche, Luizet i Sennen són els sacerdots de la ciència que consagren el seu nom:

Rosa Vayredae Csta.
Saxifraga Vayredana Luiz.
Hieracium Vayredanum Arv.-T.
 × *Xanthium Vayredae* Sen.
Campanula Vayredae Leres.
Chamaebuxus Vayredae (Csta.) WK.

Aquesta llista acaba de veure's augmentada amb el *Seseli Vayredanum*, que el més aciençat dels nostres botànics, el Dr. Font Quer, li dedica com a prova de l'afecte que lliga l'actual generació botànica amb els que la precediren i que mercès a la seva gentilesa es publica en aquestes planes.

La nostra comarca fou, com diu, la primera localitat que tingué ocasió d'estudiar amb deteniment, per ella havia de començar l'incansable herboritzador de Catalunya des de les seves costes als penyalars pireneics, a Olot trobà bona part dels que l'auxiliaren en la seva obra, a la nostra ciutat pogué estudiar en l'herbari del gran botànic Francesc Xavier Bolós, al qual dedicà la *Campanula Bolosii*, el primer treball que pensà realitzar fou el de la flora olotina (1). Per aquestes raons cal, doncs, que els olotins li retem exultants l'homenatge del nostre profund respecte.

M. GARGANTA I FABREGA

(1) Desietí del seu propòsit fins que la redactà pels jocs florals d'Olot del 93. El premi consistia en una medalla d'or i la publicació del treball, sortí premiat però el seu treball encara resta inèdit.

TREBALLS D'ESTANISLAU VAYREDA

- El «Bruel» de Castelló de Ampúrias* (Revista de Gerona, any IV, núm. 10) Girona 1879
- Plantas notables por su utilidad ó rareza que crecen espontaneamente en Cataluña ó sea Apuntes para la Flora Catalana* (Anal. de la Soc. Esp. de Hist. Nat. tom. VIII) Madrid 1879.
- Excursión botánica al Montseny y Guillerías* (Crón. Cient., tom. III, núm. 64) Barcelona 1880.
- Plantas llamadas insectívoras* (Crón. Cient., tom. IV, núm. 73) Barcelona 1881.
- Excursión botánica al Cabo de Creus* (Crón. Cient., tom. IV, núm. 94) Barcelona 1881.
- Excursió botànica al Baix Ampurdà* (Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana) Barcelona 1881.
- Excursión botánica al lago de Espolla* (Crón. Cient. tom. V, núm. 119) Barcelona 1882.
- Nuevos Apuntes para la Flora Catalana* (Anal. de la Soc. Esp. de Hist. Nat., tom. XI) Madrid 1882.
- Catálech de la Flora de la Vall de Núria* (Associació d'Excursions Catalana) Barcelona 1882
- Fisonomía propia de la vegetación del valle de Núria.—Pirineos de Cataluña.*—(Crón. Cient., tomo VI, núm. 122) Barcelona 1883. (Reproduït en la «Revista de Montes», any VII, núm. 151, Madrid 1883. Traduït al català en la «Historia y Miracles de la Sagrada imatge de Nostra Senyora de Núria». Barcelona 1896.)
- Excursión botánica autumnal á Empúrias* (Crón. Cient., tom. VI, núm. 142) Barcelona 1883.
- Fauna ornitológica de la provincia de Gerona o sea breve descripción de las aves sedentarias en la misma y de las de paso occidental o periódico, sus costumbres y aclimatación bajo el punto de vista de utilidad o perjuicio para con el hombre y la agricultura en general.* Gerona 1883.
- Efectos del ácido arsenioso aplicado directamente como remedio heroico anticanceroso.* (El Sentido Católico en las Ciencias Médicas, núm. 22). Barcelona 1883.
- Ensayo de jardín botánico de aclimatación en Lladó, provincia de Gerona* (Crón. Cient., tom. XII, núm. 272) Barcelona 1889.
- Excursión botánica a Tossa* (Crón. Cient. núm. 300) Barcelona 1890. (Reproduït en la «Revista de Gerona», any XV, núm. 8 Girona 1890.)
- Estación botánica de Lladó en octubre de 1891* (Crón. Cient., tom. XIV, núm. 338) Barcelona 1891.
- Catálogo de la Flórula de Olot* (Premiat en el Certamen literari d'Olot de 1893. Lema: *Fulcite me floribus.*) Inèdit.
- Notas geográfico-botánicas* (Anal. de la Soc. Esp. de Hist. Nat., tom. XXIX) Madrid 1901.
- Plantas de Cataluña* (Anal. de la Soc. Esp. de Hist. Nat. tom. XXX) Madrid 1901.
- Catàleg de la Flòrula de «La Mare de Déu del Mont»* (Volum 1919-1920 dels treballs de la Inst. Cat. d'Hist. Nat.) Barcelona 1922.

M. G. i F.

Fragments de l'«Excursió botànica al baix Ampurdà»^(*)

Una de les encontrades que fa temps tenia projectat visitar, convençut de trobarhi una riquíssima Flora, per les especials circumstàncies geogràfiques, geològiques y climatològiques que la favoreixen, es la situada davant o al entorn de la badia o golf de Rosas, la porció més baixa del Ampurdà.

Al expressat fi vaig emprendre la marxa lo 13 de juny a las 4 del matí, montat en lleugera mula y en companyia de un mossó de peu. Lo dia se presentava molt bé, ni una sola broma s' distingia en cap part del cel, l'atmosfera en completa calma, tot indicava estar prop lo estiu y lo temps ben sentat, després de las borrascas y fredoradas extemporàneas que havian convertit lo maig en mars, sospenent o retardant per més de una mesada tota la vegetació. Prenent lo antich camí ral que conduheix de Sagaró a Figueras, ben prompte arribàrem á Collsacren, desde ahont se domina una bona part de la extensa plana del Ampurdà; en aquell instant lo sol s'alsava amb magestat com un globo rohent d'entre las brunyidas ayguas de Rosàs; a fi de no perdre temps admiràrem la grandiositat de aqueix imponent espectacle sense deturar lo pas, baixant per lo camí que segueix de llarch la estreta vall de Vilademissas, fins a sortir a la carretera de Besalú a Figueras, la que ja no deixàrem

(*) Presentem aquests fragments tal com foren publicats àdhuc respectant l'ortografia, perquè conservin íntegre el segell de la seva època, i no perquè deixem d'ésser devots de les normes ortogràfiques que, en bona hora, l'Institut d'Estudis Catalans promulgà.

ins a arribar a eixa última població. En tot aqueix tros de camí me vaig contentar ab observar desde la sella quantas plantas me cridavan l'atenció, per los marges, tancas y camps de un y altre costat del camí, baixant de cavall algunas vegadas quan ne veyia alguna que valia la pena de cullirla o de observarla de aprop...

Sobre las 4 h. de la tarde, quan lo sol anava ja de cayguda, després de haver despatxat lo mosso y la cavalcadura y entregat las premsas de campanya y demés equipatge a las diligencias vaig sortir de Figueras sense altre companyia que la cartera y aixadell d'herborisar, en direcció a Castelló d'Ampurias. En eix tros vaig comensar ja a trobar alguna especie de més novetat pera mi, essent un camí que per primera vegada trepitjava; encare que per falta de temps apenas poguí separarme de la carratera no més que á poca distancia...

En aqueixa localitat (Castelló d'Ampurias) es ahont succeheix lo particular fenómeno conegut en lo país per *Bruel* y consisteix en uns *udols* o *bramols* que s' deixen sentir del fons de aquellas llacunas, comparats als mugits dels toros, pero de tal forsa, que se senten clarament de 4 Kilómetros de distancia y ab la particularitat de venir sempre impars, de 3 á 9. Comensa eix fenómeno ab la primavera y va en augment ab la vinguda de la calor y cambis de temps, disminuhint al entrar lo estiu, y extingintse cap á la tardor.

Varias son las causas a que la preocupació vulgar atribueix tant estrany fenomeno; pero la més corrent y admesa entre lo vulgo ignorant es la següent rondalla. Vivia prop de ditas llacunas un pagés molt tacany que un any de mala cullita y moita miseria se obstina en guardar lo blat fins avans de arribar á la següent anyada pera poder vendre'l á mellor preu que'ls demés; pero com era també descuydat, un día se trobá que se li havia pollat tot lo grà; ell que a las horas, desesperat per la pèrdua que acabava de sufrir, y més encare per las burlas que havia de aguantar dels seus vehins, determinà una nit de molta fosca, carregar lo blat en la carreta y anarlo a tirar a la llacuna; mes quan acabava ja de arribar prop de l'aygua, los bous avansáren massa y comensá a faltarlos la terra sota 'ls peus. Prou se féren esforços pera tornar enrera pero tot fou inútil; als pochos moments, carreta, bous, blat y pagés s'enfonzáren entre un confós remolí de fangosas ayguas y d'ells no se ha sabut may més que'ls fatídichs bramols que fan sentir los bous de tant en tant.

Altres atribuhéixen los crits á un bou o monstre marí, á un gran peix alguns y no falta qui assegura haver vist aletejar un gran aucellás en aquell lloch.

La causa científica de aqueix fenomeno particular, segons los pochos datos que'm fou possible recullir, no la sé atribuhir a altra cosa que á desprendiments de grans quantitats de *gas dels pantanos* ó *hidrógeno protocarbonat* que estava subjecte á gran pressió baix las capas d'aygua, argila y turba, rompent eixas cobertas á benefici de la expansió comunicada per lo calor solar, causas electro-magnéticas ó de pressió atmosférica en los cambis de temps (1)

Al dia següent la dificultat de trobar un bon guia me obligá á comensar la jornada quan havian tocat ja las 8 del matí, mes era cosa de que no's podia prescindir per ésser los terrenos de la part ahont volia passar aquell dia tant crehuats y envoltats de rechs qu'es impossible sortir's'en a menos de serne molt pràctich. A pesar de la hora avansada, fou aquell dia lo més afortunat y ben aprofitat de tota la excursió. Passant la Muga (vinguent de Rosas) nos dirigírem per la part de St. Pere Pescador, encare que sens intenció de arribarhi. No feya pas tres quarts d'hora que caminávam, quan entre altras curiosas especies vaig comensar a trobar per los marges y prats prop del camí algun exemplar del hermós y desconegut encara en Catalunya *Thalictrum angustifolium* L., que s' presentá ab més freqüencia quan nos ficárem en lo confós laberinto de prats rodejats per las ayguas y poblats de gallarda y ufanosa herba, adornats ab les més variadas flors, entre les que domina ab profusió lo *Trifolium marinum* Huds

Després de bon rato de atravesar closas y saltar rechs, determinárem pendre la direcció de la platja, y al passar per unas grans planuras de conreu vegérem una cabanya que servia de centre de operacions als segadors del entorn y nos hi atansárem creyent que estarian provehíts d'aygua potable com aixís fou y 'ns oferíren generosament, poguent d'aquesta manera dinar de bona aygua. Quan haguérem confortat nostre ventrell ab un dinar

(1) Pera més detalls, vegi's lo article titolat «El Bruel de Castelló» que vaig publicar en la «Revista de Lit. Cienc. y Art. de Gerona», n.º X, Octubre 1879.

més que regular y que rés tenia de frug al per més que fos a camp ras, las camas se trobàren altra vegada disposats pera empendra ab brío la segona part de la jornada.

En lo dia següent ja vaig tenir ocupació tot lo dematt en arreglar y posar en premsa la cullita del dia anterior y cuydar de la desecació de las demás plantas recullidas en les altres. A la tarda los Srs. Nouvilas tingueren l'amabilitat de acompanyarme (sortint de Castelló), aixís com lo amich Gifre, en direcció de Palau, ab lo principal fi de veure si podia descobrir per aquells estanys y llacunas la *Trapa natans* L., que per la relació que sentí fer a un pescador, de uns fruyts que per allí se troban, vaig deduhir que no podian ésser d'altra planta. Correguérem tota la tarde rodejant y atravesant aquellas llacunas sens poder trobar altra cosa que fruyts antichs y molts ja quasi carbonisats entre lo fanch del fons de aquellas ayguas, puig la planta no la vegérem enlloch. Los tals fruyts, que son grans com una avellana, tenint al voltant quatre robustas puntas que s'apriman acabant finas com una agulla de acer y ab una serreta ganxada a cada costat, son coneguts en lo país ab lo nom de *Cadells* y en altrás parts per *Castanyas d'aygua* y molt temuts dels cassadors y pescadors que se'ls clavan, si ténen la desgracia de trepitjarlos a peu nú, y dificilment s'arrencan sens obrirlos pas amb lo bisturí. Posteriorment he sabut que s' troba la planta viva actualment, si bé reduhida á alguns llochs, com en una part de l'estany gran de Palau, en la llacuna anomenada Amassona, etc. Temia que tal especie hauria desaparegut per la gran reducció y desecació que han suferit los esmentats estanys. Aquesta planta no s' coneixia en Catalunya més que en los estanys de Sils, ahont se perdé quan fóren dessecats y reduhits a cultiu.

† ESTANISLAU VAYREDA

D'ací i d'allà

D'ART

Els triomfs d'En Quintana a París

El notable i joveníssim escultor olotí i apreciable amic nostre n'Enric Quintana, acaba d'obtenir un nou triomf a París.

El Jurat del Saló de Tardor, que s'obrí el 5 del actual mes en el Gran Palau de Belles Arts, ha admès tres belles obres escultòriques del jove artista olotí; i això constitueix una ressonant victòria artística, per la senzilla raó de que enguany han estat rebutjades més de mil obres presentades.

Es veu evidentment que en Quintana avança cap al camí de l'èxit, ja que el propi Jurat li admeté en la Exposició de Tardor de 1925 una sola obra, (que ja publicàrem en la REVISTA D'OLOT) i aquest any n'hi accepta tres.

En Quintana figurarà, així, al costat dels més renomats mestres catalans, com els Clarà, Dunyac, Gargallo, etc.

Ens felicitem dels progressos de l'amic.

Exposició a l'Ateneu de Girona

S'ha obert en l'Ateneu de Girona una interessant exposició d'olis del nostre estimat company En Josep M. Mir Mas de Xexàs.

Ja en parlarem més extensament en el número vinent.

La premsa comarcal

L'esforç que hom obira d'un quan temps ençà en la «Nostra premsa» s'ha vist continuat pels volguts confreres: «*El Autonomista*» de Girona, que ens mostra un preciosíssim extraordinari—suplement arran de les Fires de Girona—avalorat per prestigioses signatures; «*Pla i Muntanya*» de la ciutat de Balaguer mostra la seva tasca i seny en un altre magnífic i ben presentat extraordinari que diu en favor de l'entusiasme dels esforços dels companys; i «*Gent d'ara*» de Banyoles també ha fet un immillorable número extraordinari per les festes i fires de la ciutat del llac.

Els felicitem amb tota admiració.

L'«Olot F. C.»

La Junta d'aquesta Entitat ha quedat constituïda de la següent manera:

President, Joan Plantalech; Vice-president, Josep Gurt; Tresorer, Candi Viñeta; Comptador, Enric Fajeda; Secretari, Lluís Bassols; Vice-secretari, Angel Casas.

—La cobla-orquestra «La Principal Olotina», acaba d'ésser contractada a Badalona, en el «Foment de la Sardana», per el matí de Nadal, i en l'«Agrupació sardanista» de Barcelona per la tarda i nit de l'esmentat dia.

S'ens assegura que pel dia 26 de Desembre la dita cobla està contractada a Sant Esteve de Castellar.

Poblet i Santes Creus

El plany iniciat per Feliu Elias respecte l'abandó i imminent ruina dels històrics monuments arquitectònics Monestirs de Poblet i Santes Creus, de preuats records, ha estat secundat per tota la premsa, donant per resultat portar a cap les gestions pertinents perquè els poders públics s'ocupin de la restauració i conservació necessàries.

REVISTA D'OLOT, que estima la veritable tradició i que veu en Poblet i Santes Creus les glòries d'un passat esplendorós, comparteix en absolut la lloable campanya promoguda per l'il·lustre crític i li endreça la més coral felicitació, majorment si, com sembla, ens estalvia haver de baixar la casa per l'enfonsament d'aquelles pedres, cosa que constituiria un fet lamentablement vergonyós.

—«Llegiu-me»—

Han aparegut els números 1 i 2 corresponents a Octubre i Novembre d'aquesta excel·lent publicació, quin èxit ha superat al previst. Presentada en forma de llibre i plena de narracions i dibuixos es fa simpàtica i apetitosa al primer cop d'ull, endevinant-s'hi en la seva direcció una mà sàbia en escollir els treballs atractius i que ajuden agradosament a matar les hores. Li desitgem llargs anys de vida.

La Nova Revista

Dirigida per l'incansable J. M.ª Junoy sortirà a primers d'any una gran revista sense precedents a casa nostra, que honorarà les lletres i l'art pairals. La major part dels nostres llegidors hauran pogut saborejar per la premsa diària els detalls del projecte d'en Junoy, en el qual col·laborarà tot el bo i millor i s'hi reculliran els batecs mundials de la vida intel·lectual. No dubtem que l'interès que ja ha despertat arreu, anirà augmentant i omplirà la seva missió abastament.

Art fotogràfic

Els aficionats a la fotografia ens mostraren, en la recent exposició que tingué lloc en el Centre de Catòlics, els seus treballs, la major part dels quals foren unànimament elogiats pel nombrós públic que concorregué a visitar-los. L'enhorabona a tots i esperem sovintejaran oferint-nos aquestes belles manifestacions.

—La revista gràfica i literària «*Lleida*», tant acuradament presentada i que veu llum en la població del mateix nom, ha dedicat unes pàgines a la memòria del malaguanyat olotí Vicents Carbó, expert orador i periodista que la mort ens prengué quan molt podíem esperar de les seves altes qualitats. Com a olotins i admiradors del plorat ex-director del «*Correo de Lérida*» agraïm als volguts companys de «*Lleida*» l'homenatge, per cert ben meregut, que acaben de tributar-li.

Els bells indrets de la comarca olotina

Així rotulat i en presentació acurada havem rebut la col·lecció de «*Vores de riu*», que el pulcre aficionat a la

fotografia n'Antoni Fortet ha recollit i publicat acompanyat d'un bell próleg de J. M. Guasc. Coneixedors d'allà on arriba el bon gust i la traça de l'estimat amic, no ens ha sorprès gens hagi reeixit en aplegar en tria tant ben feta, uns quants dels reconcs més atractius de les vores del Fluvià. Esperem no serà aquest el darrer homenatge d'en Fortet a l'Art i a la Natura olotines.

Cal felicitar, per tant, al volgut amic i col·laborador En Raimond Vayreda, per haver estat l'iniciador i director de tan magnífica edició.

«*Arxiu de la Sardana*».—Encarnació, 11.—Barcelona

L'«*Arxiu de la Sardana*», institució creada baix el patronatge i direcció d'En J. Noguera Solé, recorda a tots els compositors de sardanes, a les cobles totes i als sardanistes en general, de contribuir a l'esforç realitzat, procurant l'aportació d'elements que, juntats a ço que ja es posseeix, s'arribi a la concreció de poder portar a terme l'obra ideada d'història veritat i única de la Sardana, des del seu origen fins a l'època actual.

Els compositors, facilitant totes aquelles partícules o reduccions que creguin pel cas cedir al mentat «*Arxiu*»; les cobles, desprenent-se d'aquells repertoris avui ja retirats dels programes vigents i ultra això, afavorir l'«*Arxiu*» amb la cessió de la col·lecció completa de «*carnets*» de propaganda, junt amb una relació biogràfica de les mateixes des de la seva fundació, i, en quan als sardanistes, s'els hi prega vulguin llegar a l'«*Arxiu*» tots quans programes de festes tinguin a l'abast o altres documents que creguin oportuns; tot per enjoiellar i enaltir la nostra dansa.

Totes les cessions seran a perpetuitat, però fent constar la procedència i lliurant-se un resguard; estant garantitzada l'actuació de l'«*Arxiu*», heretant-ne els drets els seus successors legals o bé, a manca de perseverància i obeint a ordres testamentàries, destinat tot a la fundació «*Institut d'Estudis Catalans*», actualment «*Biblioteca de Catalunya*».

Als músics de la nostra terra

Acullint el prec que ens ha estat fet per l'amic En J. Noguera Solé, conegut publicista i historiador de la dansa pairal de nostra terra, fem crida a tots els músics per a que, compenetrant-se en els desigs de nostre amic, vulguin fer-li ofrena dels instruments pastorils de l'antigor que posseeixen, puix ocupat enguany en escriure una obra sobre l'origen i evolució dels instruments de plaça, pugui abastament satisfer la seva noble empresa per a honra i glòria de Catalunya.

Altrament, arribada l'hora, hi ha en projecte una escaient exposició en la qual hi constaran els noms dels cedents, encara que abans ja es donaran a conèixer per mitjà de la premsa catalana. Siguin o no incondicionals les ofertes, cal adreçar-les totes al domicili del mentat sardanista a Barcelona. (Encarnació, 11).

«LA CASA DE LES BICICLETES»

de **MIQUEL BAUS**

AUTOMÓVILS DE LLO-
GUER PER A BATEIGS
I EXCURSIONS

TALLER
DE REPARACIONS
DE TOTA MENA

Hospici, 9.

Telèfon, 294.

❖ ❖ ❖ OLOT ❖ ❖ ❖

LA FLOR DEL PIRINEU

(MARCA REGISTRADA)

Gran Fàbrica de Llangonisses
i embutits fins. Pernils del país i demés
productes del porc.

ESPECIALITATS
BUTIFARRA CATALANA EN BUDELL
CULAR. - PERNILS SENSE OS, CUITS
AMB SON PROPÍ SUC (EN LLAUNES)
DITS EN DOLÇ. - CREMA DE FOIE-
GRAS (TRUFAT). - MORTADELLES.
CAP DE JABALÍ I ALTRES CONSER-
VES DE VIANDES DEL PORC EN
LLAUNES, PROPIES PER HOTELS,
RESTAURANTS, BALNEARIS, COLLES
EXCURSIONISTES, ETZ., ETZ.

BALDIRI DESCALS AUBERT

Olot (Girona). - Apartat de Correus, n.º 5

PIERA
SASTRE

HIVERN 1926 - 27

::: REBUDES LES NOVETATS :::

Abundants i modernes col·leccions en tota
mena de Gèneres i gustos

-- Tall i confecció esmeradíssims --

----- Preus limitats -----

RAMON BENET

SAICAM

**MERCERIA
CAMISERIA NOVELTATS
MAJOR 11 OLOT**

**VICENS OLIVERAS
JOSEP M.^A JUTGLAR**
COMISSIONS I REPRESENTACIONS

DELEGATS DEL
**CENTRO INTERNACIONAL
DE INTERCAMBIO**
REPRESENTANTS DELS AUTOMOBILS
STUDEBAKER
AGENTS DE LES COMPANYIES
LA PRESERVATICE
ACCIDENTS
LA NATIONALE
INCENDIS. - VIDA

MULLERAS, 36, 1.ER - OLOT

BO I BARATO
S. RAFEL, 16-OLOT

PER PREUS I CALITATS
NO HI HA COMPETENCIA
POSSIBLE

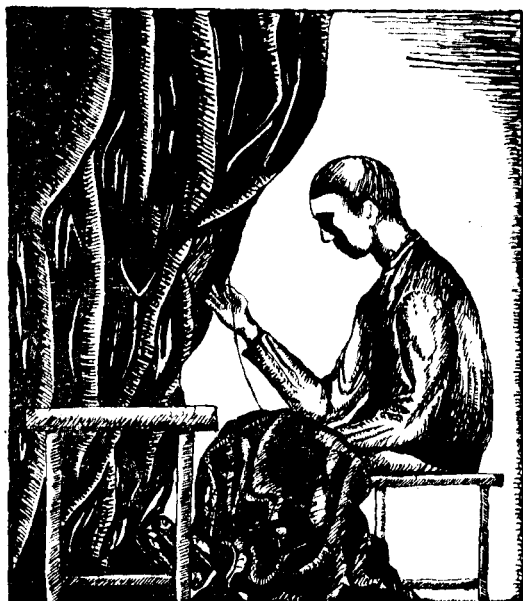

Confecció de tota classe de robes

Especialitat en
mocadors i manteletes

...

**BONS PREUS
SEMPRE NOU**

andorrà
sastre
OLOT

FÀBRICA DE MOSAICS HIDRÀULICS
FRANCISCO SADURNI

GRANS EXISTENCIES AMB
 GARANTIA DE QUALITAT.
 PREUS REDUITS.

CARRER PALUZIE, 1. - OLOT

Josep Freixa

COMISSIONS
 I REPRESENTACIONS.
 PRIMERES
 MATÈRIES.
 PRODUCTES
 COMERCIALS.

Carrer Valls Nous, 18
 Telèfon núm. 3o. - Olot

DIATERMIA

MODEL NEO-THERMOFLUX
 BANY DE 4 CELULES. - EL
 MES POTENT I EFICAÇ
 TRACTAMENT FÍSIC PER LA
 CURA DE LA MAJORIA DE
 LES MALALTIES, I A LA VE-
 GADA EL MÉS INOFENSIU
 DEGUDAMENT APLICAT.

R A I G S X
 EN TUBS DE GAS
 I COOLIDGE

INSTALACIONS FISIOTERÀUIQUES
 COMPLETES

JAUME GASSIOT
 DOCTOR EN MEDICINA

DOLORS (XAMFRÀ A S. RAFEL). - OLOT

Perfumeria LLACH

**MODERNA
 FARMACIA
 LLACH**

**PLAÇA ALFONS XII
 TELEFON 23. - OLOT**

